

SIMON, Antoni

Pau Claris. Líder d'una classe revolucionària

Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008. 477 p.

En els darrers anys la revolució catalana de 1640 ha merescut un bon grapat de monografies, gràcies a les quals la historiografia del país ha anat il·luminant diversos espais foscos de la memòria d'aquell conflicte. Tal com reflecteix la mateixa introducció del llibre aquí ressenyat, aquest esforç ha donat continuïtat i aprofundiment a la densa acumulació historiogràfica sobre els fets de la denominada Guerra dels Segadors, tradició d'estudi fortament envigorida precisament durant els convulsos anys trenta i que, com tot el país, experimentà un traumàtic trencament amb la Guerra Civil i començà novament a desvetllar-se a finals dels anys seixanta del segle passat. En alguns casos es tracta d'estudis sobre el desenvolupament de la revolta a escala local, en d'altres hem conegut aproximacions als conceptes polítics fonamentals (com ara el de patriotisme), o estudis relatius als aspectes pròpiament militars, tots ells necessaris per interpretar-lo en tota la seva complexitat. De tot el que encara resta per fer, la major urgència correspon, sens dubte, als anys de la Catalunya francesa.

Antoni Simon ha estat, sense oblidar les aportacions de Xavier Torres, un dels principals impulsors d'aquesta renovació dels estudis sobre el conflicte de 1640 al llarg de la darrera dècada. Després d'*Els orígens ideològics de la Revolució catalana de 1640* (1999) i de *Construccions polítiques i identitats nacionals. Catalunya i els orígens de l'estat modern espanyol* (2005) ens ofereix en aquesta obra, darrer capítol d'una trilogia, quelcom més que una biografia del principal protagonista institucional d'aquells anys, el canonge urgellenc Pau Claris. Tot fent un recorregut des del protagonisme de l'individu al del col·lectiu, el llibre presenta tres nivells successius d'interès: l'aproximació a la personalitat i l'acció del diputat eclesiàstic, l'estudi exhaustiu de la plural classe dirigent on s'integra i, finalment,

l'anàlisi dels fets polítics i socials que se succeeixen vertiginosament durant el seu mandat incomplet, interromput per una mort sobtada, al capdavant de la Diputació General. La historiografia modernista catalana pateix encara a dia d'avui un dèficit considerable en el conreu d'estudis biogràfics i, poc més o menys, el mateix pot afirmar-se dels estudis prosopogràfics basats en la nostra riquíssima documentació notarial. L'obra d'Antoni Simon, doncs, té el mèrit de presentar-nos aquests tres nivells d'anàlisi molt hàbilment equilibrats i relligats.

En justificar l'objectiu general de l'obra, l'autor postula que, atesos els debats i les noves aportacions empíriques dels darrers anys, el paradigma interpretatiu fins fa poc dominant, configurat per John H. Elliott i Jaume Vicens, basat en la remarca d'un suposat element oligàrquic i medievalitzant en la ideologia, l'ordinament legal i el marc institucional de la Catalunya moderna, ha estat severament qüestionat. Es tracta, doncs, sense apriorismes que considerin en exclusiva el poder reial com una mena d'Estat *avant la lettre*, d'aproximar-se sobretot als comportaments d'una mesocràcia socialment oberta, ja sobretot urbana i principalment barcelonina, amb el propòsit d'entendre la seva lògica d'actuació al capdavant de les institucions catalanes del període. I encara anant més enllà del canvi de paradigma interpretatiu, altres fets conviden a revisitar la Revolució catalana de 1640: ens referim a altres aportacions des d'àmbits territorials i temàtics específics, així com, sobretot, la publicació de fons primàries (com ara dietaris institucionals i personals) i la immersió en els arxius (de Simancas a París) on es conserva el voluminós i sempre obert testimoni documental d'aquells fets. En particular, pel que fa a l'estudi del perfil humà i polític de Pau Claris, destaca la recuperació per part d'Antoni Simon de la rica correspondència entre el canonge i el Capítol d'Urgell conservada a

l'Arxiu Capitular de la Seu, durant massa temps fora de l'abast dels investigadors.

Pau Claris. Líder d'una classe revolucionària s'estructura en dues parts. La primera analitza el procés de construcció d'una classe revolucionària que s'allunya cada vegada més del rei per posar el seu arrelament a la terra com a prioritat. Aquest procés de construcció és el resultat de la conjunció els primers mesos de 1640 d'una trajectòria col·lectiva d'escalada de conflictes i falses reconciliacions al llarg de diverses generacions, amb les trajectòries personals i familiars del nucli dirigent de la Diputació del General en el moment d'aquell esclat irreversible de la conflictivitat entre el rei i la terra. Nucli dirigent que Antoni Simon amplia, des del disset noms considerats clau per John H. Elliott en la recerca de l'aliança amb França, fins a una trentena, entre els quals s'encabeixen també aquells que van tenir la màxima responsabilitat en la primera resistència a l'exèrcit castellà. En aquest sentit, en destacar l'acurada taxonomia aplicada a la pluralitat d'aquests orígens familiars, on trobem representants de la noblesa rural i urbana (els Tamarit, Quintana, Boixadors, Margarit, Pinós o Guimerà), els barons de la frontera (els Setmenat, Ardena o Vilanova), els canonges i, finalment, els donzells (els Vergós i els Sorribes), ciutadans honorats (els Boquet i els Gaver), «gaudints» (Fontanella i Rossell) i mercaders (els Serra, Matalí, Damians o Pexau) pròpiament barcelonins. En el relat cronològic triat destaca l'adopció de les torbacions dels anys 1587-1592 com a veritable punt d'inflexió en la història política catalana, considerat com un conflicte que situa el país, en diversos aspectes, en les precondicions polítiques necessàries per a l'esclat revolucionari. Sens dubte, es tracta d'un punt d'arrencada explicatiu de la revolta molt més eficient que no pas l'adoptat fa més de quaranta anys per l'obra clàssica de John H. Elliott sobre la revolta catalana: l'inici del regnat de Felip III de Castella.

La segona part analitza pormenoritzadament l'actuació política del diputat Pau

Claris i la classe revolucionària catalana al llarg del trienni del seu govern a la Diputació del General, entre l'estiu de 1638 i la seva mort el febrer de 1641, atorgant tot el relleu necessari a la importància dels oficis consistorials de la Diputació del General de Catalunya. Es tracta d'una anàlisi cronològica basada en tres temps: un «temps de tibantors», des del setge de Salses a l'alliberament «popular» del diputat militar Francesc Tamarit, durant els quals el termòmetre de la tensió social al rerepaís no deixa d'augmentar; un «temps de ruptura», qual·lat en la sang de les principals ciutats del país, Barcelona i Perpinyà, i fins a la convocatòria de la gran Junta de Braços, que revela la unitat i la força en torn de la posició resistencialista de Claris; i, finalment, un «temps de guerra», des de l'entrada a Catalunya, a «foc i sang», del marquès de los Vélez, fins a la victòria de Montjuïc i la mort del canonge Pau Claris, a parer d'Antoni Simon (encara en contradicció amb la visió majoritària de la historiografia), en «un més que probable assassinat polític».

La principal contribució d'aquesta obra rau a haver reconstruït al detall i posat damunt la taula la cabdal importància del procés de formació d'una classe dirigent revolucionària fonamentalment mesocràtica, però susceptible de guanyar la implicació d'amplis sectors populars. Sobretot barcelonina, encara que mercès a la convocatòria de la gran Junta de Braços de la primavera de 1640, capaç de sumar solidaritats entre aquests mateixos segments socials arreu del país. Classe revolucionària dotada d'un substrat polític comú, articulat i consolidat en els successius conflictes amb la monarquia, segons el qual l'interès de la terra (o el que s'identifica majoritàriament com a tal) ha de prevaldre al del rei. Sabem del resultat final de la guerra i de les dures condicions de reincorporació posteriors a la monarquia hispànica de Felip IV de Castella. Un dels grans reptes de la historiografia modernista catalana haurà de ser el d'explicar de quina manera, com a resultat, entre altres coses, dels subtils però fonamentals canvis insti-

tucionals introduïts, del desgast permanent contra l'ara enemic francès i del recanvi bruscat d'una part tan important d'aquesta classe dirigent a partir de 1652, les estratègies polítiques esdevenen en bona mesura diferents durant la segona meitat del sis-cents i els primers anys del segle següent, fins a la definitiva «fi de la nació catalana». Explicar, en definitiva, el profund canvi en el capteniment d'una comunitat política en trànsit des de la fracassada ruptura a la voluntat d'encapçalar un projecte hispànic sobre unes bases polítiques diferents a les imposades des de Castella. Tot seguint les darreres paraules de l'obra, confegint una nova resposta a l'esperit ja centenari de «l'estat hispanocastellà en construcció dels temps moderns».

Una darrera constatació, per acabar, que cal agrair a l'autor. En la descripció de l'evolució historiogràfica de qualsevol àmbit d'estudi ha esdevingut lloc comú deixar constància del fet que les diferents mirades que s'hi han abocat han estat sempre fortament condicionades pel present de l'historiador. L'autor d'aquesta obra és capaç d'aplicar-se aquesta constatació en primera persona però sense eludir-ne el repte, conscient alhora de la seva responsabilitat social i nacional. És, sens dubte, un capteniment molt més honest que el d'aquells altres historiadors que se'ns presenten tan sovint (i tan falsament) ideològicament i identitàriament asèptics.

Miquel Pérez Latre
Arxiu Nacional de Catalunya